

บทที่ ๒

หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนเสียงในภาษาบาลีภาษาสันสกฤตและภาษาถิ่นอีสาน

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตไม่มีตัวอักษรใช้เขียนที่แน่นอนเป็นของตนเอง เมื่อแพร่หลายไปอยู่ในถิ่นใดก็ใช้อักษรประจำท้องถิ่นนั้นเป็นเครื่องจารึก (สุภาพร มากแจ้ง ๒๕๓๕:๖) ถิ่นอีสานใช้อักษรตัวธรรมอีสานเขียนภาษาบาลีและสันสกฤตในเรื่องเกี่ยวกับหลักคำสอน ตลอดจนนิทานชาดกของพุทธศาสนา ใช้อักษรไทยน้อยเขียนบันทึกเรื่องสามัญทั่วไป และปัจจุบันใช้อักษรไทยกลางเขียนบันทึกเรื่องราวทั่วไปและถ่ายเสียง ภาษาอีสานและภาษาไทยกลางจัดอยู่ในกลุ่มภาษาคำโดดด้วยกัน มีหน่วยเสียงระบบเสียงและโครงสร้างใกล้เคียงกันมาก ในภาษาไทยกลางและภาษาอีสานนี้มีคำภาษาบาลีและสันสกฤตปรากฏอยู่มาก อาจเป็นไปได้ว่าถิ่นอีสานรับคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาจากภาษาไทยกลางและเขมรซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คำภาษาบาลีและสันสกฤตที่ยืมมาโดยผ่านภาษาอื่นนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม อนึ่ง อักษรตัวธรรมอีสานนั้นน่าจะได้แบบมาจากอักษรตัวธรรมล้านนาของภาคเหนือ เพราะมีรูปแบบเหมือนกันมาก ซึ่งอาจรับมาเมื่อครั้งสมัยพระโพธิสารราช (๒๐๕๙-๒๐๙๑) และเพิ่มทวีขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๒๒ : ๓๕) ตอนที่พระองค์เสด็จกลับจากนครเชียงใหม่เพื่อไปครองอาณาจักรล้านช้าง (๒๐๙๑) ในการศึกษาาระบบเสียงของภาษาบาลีภาษาสันสกฤตและภาษาถิ่นอีสานจำเป็นต้องใช้อักษรแทนเสียงที่ใช้ร่วมกันได้ทั้งภาษาบาลี, สันสกฤตและภาษาถิ่นอีสาน ผู้วิจัยจะชี้หน่วยเสียงในภาษาไทยกลางเป็นแนวเทียบเสียงเพื่อวิเคราะห์แจกแจงเสียงที่ปรากฏในแต่ละภาษา ดังนี้

๑. หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาบาลีและสันสกฤต

หน่วยเสียงและอักษรแทนหน่วยเสียงภาษาบาลีและสันสกฤตมี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงสระในภาษาบาลีมี ๘ หน่วย ประกอบด้วยหน่วยเสียงสระเดี่ยว ๖ หน่วย คือ / อะ, อา, อิ, อี, อุ, อู / และหน่วยเสียงสระประสม ๒ หน่วย ดังนี้ / เอ, โอ / ส่วนภาษาสันสกฤตมีหน่วยเสียงสระ ๑๓ หน่วย ประกอบด้วยหน่วยเสียงสระเดี่ยว ๘ หน่วย คือ / อะ, อา, อิ, อี, อุ, อู, ฤ, ฌ / และหน่วยเสียงสระประสม ๕ หน่วย คือ / เอ, โอ, ไอ, เออา /

หน่วยเสียงสระภาษาบาลีและสันสกฤตแบ่งตามฐานที่เกิดและเสียงสั้นยาว
ดังแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑

แสดงฐานที่เกิดตามความสั้นยาวของเสียงสระ
(สระที่อยู่ในวงเล็บ () เป็นเสียงสระที่พบแต่ในภาษาสันสกฤตเท่านั้น)

วรรณ สระ	ฐานที่เกิด	สระเดี่ยว		สระประสม
		เสียงสั้น	เสียงยาว	เสียงยาว
อะ วรรณ	กัณฐะ	อะ	อา	-
อิ วรรณ	ดาลุชะ	อิ	อี	เอ, (ไอ)
อุ วรรณ	โกฎุชะ	อุ	อู	โอ, (เอา)
ฤ วรรณ	มูทชะ	(ฤ)	(ฤา)	-
ฌ วรรณ	ทันตชะ	(ฌ)	-	-

ตารางที่ ๒

แสดงตำแหน่งที่เกิด ระดับสั้น ความสั้น-ยาวของหน่วยเสียงสระ
ในภาษาบาลี-สันสกฤต และลักษณะของริมฝีปาก
(สระที่อยู่ในวงเล็บ () เป็นเสียงสระที่พบแต่ในภาษาสันสกฤตเท่านั้น)

สระ		สระหน้า		สระกลาง		สระหลัง		สระโวแคคลิก	
		ริมฝีปากแผ่		ริมฝีปากแคบ		ริมฝีปากห่อ		ริมฝีปากแผ่	
สระเดี่ยว	ระดับ สั้น	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว
		สูง	อิ	อี	-	-	อุ	อู	(ฤ) (ฌ)
	ต่ำ	-	-	อะ	อา	-	-	-	-
	กลาง	-	เอ	-	-	-	โอ	-	-

สรุปหน่วยเสียงสระของภาษาบาลีมี ๘ หน่วย คือ /อ, อา, อิ, อี, อุ, อู, เอ, โอ/ ส่วนหน่วยเสียงสระภาษาสันสกฤตมี ๑๓ หน่วย เป็นหน่วยเสียงสระเหมือนกับของภาษาบาลี ๘ หน่วย และที่เพิ่มมาอีก ๕ หน่วย คือ /ฤ, ฌ, ฌ, โไอ, เออา/ หน่วยเสียงสระ ๕ หน่วยหลังนี้ มีปรากฏเฉพาะในภาษาสันสกฤตเท่านั้น

๑.๒ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาบาลีมี ๓๒ หน่วย ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะกัก ๒๐ หน่วย ดังนี้ / ป, ผ, พ, ภ, ต, ถ, ท, ธ, ฏ, ฐ, ฑ, ฒ, จ, ฉ, ฆ, ฌ, ก, ข, ค, ฆ, / หน่วยเสียงพยัญชนะเสียดแทรก ๒ หน่วย ดังนี้ / ส, ห / หน่วยเสียงพยัญชนะนาสิก ๕ หน่วย ดังนี้ / ม, น, ณ, ญ, ง / และหน่วยเสียงพยัญชนะกึ่งสระ ๕ หน่วย ดังนี้ / ว, ล,ฬ, ร, ย / ส่วนภาษาสันสกฤตมีหน่วยเสียงพยัญชนะเสียดแทรกเพิ่มจากภาษาบาลีอีก ๒ หน่วยเสียงคือ หน่วยเสียงพยัญชนะเสียดแทรกลิ้นม้วน /ษ/ และหน่วยเสียงพยัญชนะเสียดแทรกที่เพดานแข็ง /ศ/ รวมเป็น ๓๔ หน่วย

หน่วยเสียงพยัญชนะภาษาบาลีและสันสกฤตแบ่งตามฐานกรณ์และลักษณะการเกิด ดังนี้

ตารางที่ ๓

แสดงฐานที่เกิดและลักษณะของหน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาบาลีและสันสกฤต
(เสียงที่อยู่ในวงเล็บ () เป็นเสียงที่พบแต่ในภาษาสันสกฤต และเสียงที่อยู่ในวงเล็บ [] เป็นเสียงที่พบแต่ในภาษาบาลีเท่านั้น)

ลักษณะของเสียง		ที่เกิดของเสียง		ริมฝีปาก	ฟัน	ยอด เพดาน	เพดานแข็ง	เพดานอ่อน	เส้นเสียง
		ไม่ก้อง	ไม่มีลม						
เสียง กัก	ไม่ก้อง	ไม่มีลม	ป	ต	ฏ	จ	ก	-	
	ไม่ก้อง	มีลม	ผ	ถ	ฐ	ฉ	ข	-	
	ก้อง	ไม่มีลม	พ	ท	ฑ	ช	ค	-	
	ก้อง	มีลม	ภ	ธ	ฒ	ฌ	ฆ	-	
เสียงเสียดแทรก			-	ส	(ษ)	(ศ)	-	ห	
เสียงนาสิก			ม	น	ณ	ญ	ง	-	
เสียงกึ่งสระ			ว	ล [ฬ]	ร	ย	-	-	

ตารางที่ ๔

แสดงการจัดพยัญชนะบาลีและสันสกฤตเป็นวรรณคดีตามฐานที่เกิดอีกแบบหนึ่ง

อโฆษะ		โฆษะ		
สถิล	ถนิต	สถิล	ถนิต	นาสิก
วรรณคดีรฐะ ก	ช	ค	ฌ	ง
วรรณคดีรฐะ จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
วรรณคดีรฐะ ฎ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
วรรณคดีรฐะ ด	ถ	ท	ธ	น
วรรณคดีรฐะ ป	ผ	พ	ภ	ม

เศษวรรณคดี (อะ วรรณคดี) ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ^๐ (นิคหิต หรือ อนุสवार)

๒. หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาไทย

หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาไทย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑. หน่วยเสียงสระ ในภาษาไทยมีหน่วยเสียงสระ ๒๑ หน่วย เป็นหน่วยเสียงสระเดี่ยวสั้น ๔ หน่วย หน่วยเสียงสระเดี่ยวยาว ๔ หน่วย และหน่วยเสียงสระประสม ๓ หน่วย ตามลำดับ ดังนี้ / อิ, อี, อุ, เอะ อะ, โอะ, แอะ, เอะ, เออะ, อี, อี้อ, อุ, เอ, อา, โอ, แอ, ออ, เออ, เอีย, เอือ, อัว / (กาญจนานันท์, ๒๕๕๑ : ๔๒) แบ่งตามลักษณะและตำแหน่ง ของหน่วยเสียงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๕

แสดงลักษณะและตำแหน่งของหน่วยเสียงสระภาษาไทย

สระ		สระหน้า	สระกลาง	สระหลัง	
สระแท้	เสียงสั้น	สูง	อิ	อี	อุ
		กลางสูง	เอะ	เออะ	โอะ
		กลางต่ำ	แอะ	-	เอาะ
		ต่ำ	-	อะ	-
	เสียงยาว	สูง	อิ	อี	อุ
		กลางสูง	เอ	เออ	โ
		กลางต่ำ	แอ	-	ออ
		ต่ำ	-	อา	-

๒.๒. หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๒.๒.๑ เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว

๒.๒.๒ เสียงพยัญชนะต้นควบ

๒.๒.๓ เสียงพยัญชนะท้าย

๒.๒.๑ เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว ในภาษาไทยหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว มี ๒๑ หน่วย ดังนี้ / ป, ต, จ, ก, อ, พ, ท, ช, ค, บ, ต, ม, น, ง, ล, ร, ฟ, ซ, ท, ว, ย, / (กาญจนา นาคสกุล, ๒๕๕๑: ๗๙) แบ่งตามลักษณะและตำแหน่งหน่วยเสียงได้ดังตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖

แสดงฐานที่เกิดและลักษณะของหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวภาษาไทย

ที่เกิดเสียง ลักษณะเสียง		ริม	ริมฝีปาก	ปุ่ม	ปุ่มเหงือก	เพดาน	เพดาน	เส้นเสียง
		ฝีปาก	ล่างและ	เหงือก	ต่อเพดาน	แข็ง	อ่อน	
ระเบิด	โฆชะ	ป-	-	ด-	-	-	-	อ-
	อโฆชะ	ป-	-	ต-	จ-	-	ก-	-
	อนิค	พ-	-	ท-	-	-	ค-	-
กึ่งเสียดแทรก อโฆชะ		-	-	-	ช-	-	-	-
เสียดแทรก อโฆชะ		-	ฟ-	ช-	-	-	-	ห-
นาสิก	โฆชะ	ม-	-	น-	-	-	ง-	-
ข้างลิ้น	โฆชะ	-	-	ล-	-	-	-	-
รัว	โฆชะ	-	-	ร-	-	-	-	-
กึ่งสระ	โฆชะ	ว-	-	-	-	ย-	-	-

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวภาษาไทยมีหน่วยเสียง ๒๑ หน่วย ในจำนวนนี้มีหน่วยเสียงพยัญชนะ /ง/ รวมอยู่ด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในหน่วยเสียงพยัญชนะภาษาบาลีและสันสกฤต

๒.๒.๒ เสียงพยัญชนะต้นควบ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาไทยมี ๑๑ หน่วย ดังนี้ / ปร-, พร-, ปล-, พล-, ตร-, กร-, กล-, กว-, คร-, คล-, คว- /

๒.๒.๓ เสียงพยัญชนะท้าย ในภาษาไทยหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายมี ๔ หน่วย ดังนี้ / -ป, -ต, -ก, -อ, -ม, -น, -ง, -ย, -ว / (กาญจนา นาคสกุล, ๒๕๔๑ : ๘๐) แบ่งตามลักษณะและตำแหน่งหน่วยเสียงได้ ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗

แสดงเสียงพยัญชนะท้ายของภาษาไทย

ลักษณะเสียง		ที่เกิดเสียง		ริมฝีปากทั้ง สองข้าง	ปุ่มเหงือก	เพดานแข็ง	เพดานอ่อน	เส้นเสียง
ระ เบ็ด	โฆชะ		-	-	-	-	-ก	-อ
	อโฆชะ	สกลิต	-ป	-ต	-	-	-	-
นาสิก	โฆชะ		-ม	-น	-	-	-ง	-
กึ่งสระ	โฆชะ		-ว	-	-	-ย	-	-

๓. หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาถิ่นอีสาน

หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาถิ่นอีสานแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๓.๑. หน่วยเสียงสระ

๓.๒. หน่วยเสียงพยัญชนะ

๓.๑. หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงสระในภาษาถิ่นอีสานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท (เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์ชัย , ๒๕๓๑:๑๗๕) คือ

๓.๑.๑ หน่วยเสียงสระเดี่ยว

๓.๑.๒ หน่วยเสียงสระประสม

๓.๑.๑ หน่วยเสียงสระเดี่ยว หน่วยเสียงสระเดี่ยวในภาษาถิ่นอีสานมี ๑๘ หน่วย แบ่งเป็นหน่วยเสียงสระเดี่ยวสั้น ๙ หน่วย และหน่วยเสียงสระเดี่ยวยาว ๙ หน่วยตามลำดับ ดังนี้ / อิ, อี, อุ, เอะ, เอะะ, โอะ, แอะ, อะ, เอาะ, อี, อือ, อุ, เอ, เออ, โอ, แอ, อา, ออ, /

๓.๑.๒ หน่วยเสียงสระประสม หน่วยเสียงสระประสมในภาษาถิ่นอีสานมี ๓ หน่วย ดังนี้ / เอีย, เอือ, อัว /

สรุป หน่วยเสียงสระในภาษาถิ่นอีสานแสดงในตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๘

แสดงหน่วยเสียงสระในภาษาถิ่นอีสาน

สระ		สระหน้า		สระกลาง		สระหลัง	
สระเดี่ยว	ระดับลิ้น	ริมฝีปากแผ่		ริมฝีปากแคบ		ริมฝีปากห่อ	
		สั้น	ยาว	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว
	สูง	อี	อี	อี	อี	อุ	อุ
	กลาง	เอะ	เอ	เออะ	เออ	โอะ	โอ
	ต่ำ	แอะ	แอ	อะ	อา	เอาะ	ออ

จากตารางข้างบนนี้ ทำให้พบว่า หน่วยเสียงสระภาษาถิ่นอีสานเหมือนกับหน่วยเสียงสระของภาษาไทยทุกประการทั้งด้านจำนวนและเสียง

๓.๒. หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาถิ่นอีสานแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

- ๓.๒.๑ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว
- ๓.๒.๒ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นประสม
- ๓.๒.๓ หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย (ตัวสะกด)

๓.๒.๑ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว ในภาษาถิ่นอีสานมีหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว ๒๐ หน่วย ดังนี้ / ก, ค, จ, ช, ต, ท, ป, บ, พ, ด, น, ญ, ย, ง, ฟ, ม, ห, ว, ล, อ / (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์ , ๒๕๓๑ : ๗๕) แบ่งตามลักษณะและฐานกรณ์ที่เกิดของหน่วยเสียงได้ดังตารางที่ ๙

ตารางที่ ๕

แสดงฐานกรณ์ที่เกิดและลักษณะของหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวภาษาถิ่นอีสาน

ลักษณะเสียง		ที่เกิดเสียง		ริม	ริมฝีปาก	ปุ่ม	ปุ่มเหงือก	เพดาน	เพดาน	เส้น
		ริม	ริมฝีปาก	ฝีปาก	ล่างและ	เหงือก	ต่อเพดาน	แข็ง	อ่อน	เสียง
ระเบิด	โฆชะ		บ-	-	ด-	-	-	-	-	อ-
	อโฆชะ	สติด	ป-	-	ต-	จ-	-	ก-	-	
		ชนิด	พ-	-	ท-	-	-	ค-	-	
เสียดแทรก	อโฆชะ		-	ฟ-	ซ-	-	-	-	ท-	
นาสิก	โฆชะ		ม-	-	น-	ญ-	-	ง-	-	
ข้างลิ้น	โฆชะ		-	-	ล-	-	-	-	-	
กึ่งสระ	โฆชะ		ว-	-	-	-	ย-	-	-	

จากตารางที่ ๕ ที่ให้พบว่า ในภาษาถิ่นอีสานหน่วยเสียงพยัญชนะ /ร/ ไม่ปรากฏ ฉะนั้น ตัว ร และ ตัว ล จึงออกเสียงเป็น /ล/ เหมือนกันทุกประการ (ยกเว้นบางท้องถิ่นซึ่งอาจได้รับอิทธิพลของภาษาอื่น เช่น คำว่า อำเภोजักราช ออกเสียงเป็น จัก - กะ - หลาด หรือ จัก - หลาด) นอกจากนี้ ยังพบว่า ในวรรณกรรมที่เก่าแก่ของถิ่นอีสานจะออกเสียงตัว ร เป็นเสียง /ห/ เช่นคำว่า อุปราช จะออกเสียงเป็น อุ-ปะ-ฮาด เป็นต้น

การที่วรรณกรรมถิ่นอีสานยังคงมีรูปตัว ร ปรากฏอยู่ อาจเป็นเพราะนักปราชญ์ทางภาษาของชาวอีสานต้องการจะรักษารูปตัว ร จากภาษาบาลีภาษาสันสกฤตและภาษาไทยภาคกลางเอาไว้ก็เป็นได้ แม้จะไม่ออกเสียงเป็น /ร/ ก็ตาม

อนึ่ง ตัว ร ที่เป็นอักษรควบกล้ำในภาษาไทยจะมีปรากฏอยู่ในภาษาถิ่นอีสานบ้าง เช่น ทรง, กรุณา เป็นต้น ตลอดจนคำอื่น ๆ ที่มีตัว ร แทรก เช่น ทรมาน, ทูรพล เป็นต้น นักวรรณคดีอีสานน่าจะประสงค์เพื่อคงรูปคำศัพท์เดิมไว้เท่านั้น แต่ไม่เน้นการออกเสียง

นอกจากนี้ ในภาษาถิ่นอีสานไม่มีหน่วยเสียง /ซ/ ฉะนั้น ตัวอักษร ฉ และ ช ในคำศัพท์ที่ยืมมาจากอื่นจะออกเสียงเป็น /ซ/ แทน

๓.๒.๒ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นประสม หน่วยเสียงพยัญชนะต้นประสมในภาษาถิ่นอีสาน เป็นพยัญชนะต้นประสมประเภทมี ห เป็นอักษรนำทั้งสิ้น ซึ่งออกเสียงผสมกันสนิทเหมือนอักษรควบแท้ มี ๖ หน่วยเสียง คือ / หง-/, / หย-/, / หน-/, / หม-/, / หล-/, / หว-/

ในภาษาถิ่นอีสานส่วนใหญ่ไม่มีเสียงพยัญชนะควบกล้ำ (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์, ๒๕๓๖:๑๗๖) เช่น คำว่า ขวา จะออกเป็น ขัว กว้าง จะออกเป็น ก้วง เป็นต้น แต่บางถิ่นยังคงออกเสียงเป็น กว้าง ตามปกติ การที่เป็นเช่นนี้มีผลเกี่ยวกับการสะกดตัว ในวรรณกรรม เช่น บางแห่งจะใช้คำว่า ก้วงขวง แทน กว้างขวง แต่บางแห่งจะยังคงเขียนเป็น กว้างขวง ตามปกติ

๓.๒.๓ หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาถิ่นอีสานมี ๔ หน่วย ดังนี้ /-ป, -ม, -ว, -ต, -น, -ย, -ก, -ง, -อ / แบ่งตามลักษณะและตำแหน่งเสียง ได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๑๐

แสดงฐานกรณ์ที่เกิดและลักษณะของหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายภาษาถิ่นอีสาน

ที่เกิดเสียง			ริมฝีปากทั้ง				
			สอง	ปุ่ม	เพดาน	เพดาน	เส้น
ลักษณะเสียง			สอง	ปุ่ม	เพดาน	เพดาน	เส้น
ระเบิด	อโฆษะ	สติด	-ป	-ต	-	-ก	-อ
นาสิก	โฆษะ		-ม	-น	-	-ง	-
กึ่งสระ	โฆษะ		-ว	-	-ย	-	-

หน่วยเสียงสระภาษาบาลีมีจำนวนน้อยกว่าหน่วยเสียงภาษาสันสกฤต ๕ หน่วย ส่วนหน่วยเสียงของภาษาไทยกับของภาษาถิ่นอีสาน มีจำนวนเท่ากัน กล่าวคือ

ภาษาบาลี มี ๘ หน่วยเสียง
 ภาษาสันสกฤต มี ๑๓ หน่วยเสียง
 ภาษาไทย มี ๒๑ หน่วยเสียง
 ภาษาถิ่นอีสาน มี ๒๑ หน่วยเสียง

หน่วยเสียงสระในภาษาทั้ง ๔ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันจะได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๑๑

แสดงการปรากฏหน่วยเสียงสระภาษาบาลี,สันสกฤต
ภาษาไทยและภาษาถิ่นอีสาน

เสียงสระ	ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	ภาษาไทย	ภาษาถิ่นอีสาน
/อะ/	✓	✓	✓	✓
/อา/	✓	✓	✓	✓
/อิ/	✓	✓	✓	✓
/อี/	✓	✓	✓	✓
/อึ/	-	-	✓	✓
/อือ/	-	-	✓	✓
/อุ/	✓	✓	✓	✓
/อู/	✓	✓	✓	✓
/เอะ/	-	-	✓	✓
/เอ/	✓	✓	✓	✓
/แอะ/	-	-	✓	✓
/แอ/	-	-	✓	✓
/โอะ/	-	-	✓	✓
/โอ/	✓	✓	✓	✓
/เออะ/	-	-	✓	✓
/เออ/	-	-	✓	✓
/เอาะ/	-	-	✓	✓
/ออ/	-	-	✓	✓
/เอี้ย/	-	-	✓	✓

เสียงสระ	ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	ภาษาไทย	ภาษาถิ่นอีสาน
/เอื้อ/	-	-	✓	✓
/ฤ/	-	✓	-	-
/ฤา/	-	✓	-	-
/ฃ/	-	✓	-	-
/ไอ/	-	✓	-	-
/เอา/	-	✓	-	-
/อ้าว/	-	-	✓	✓
รวม ๒๖	๘	๑๓	๒๑	๒๑

หน่วยเสียงสระภาษาบาลีภาษาสันสกฤตภาษาไทยและภาษาถิ่นอีสานจากตารางข้างบนนี้ ได้พบว่า หน่วยเสียงสระที่มีปรากฏเฉพาะในภาษาสันสกฤตภาษาเดียวเท่านั้น ได้แก่ /ฤ, ฤา, ฃ, ไอ, เอา/ ส่วนหน่วยเสียงสระที่ไม่ปรากฏในภาษาบาลีและสันสกฤต ได้แก่ หน่วยเสียงสระหน้าเดี่ยว ๓ หน่วย คือ /อะ, แอะ, แอ/ หน่วยเสียงสระกลางเดี่ยว ๔ เสียง คือ /อี, อือ, เออะ, เออ/ หน่วยเสียงสระหลังเดี่ยว ๓ หน่วย คือ /โอะ, เอาะ, ออ/ และหน่วยเสียงสระประสม ๓ หน่วย ได้แก่ /เอีย, เอื้อ, อ้าว/ นับว่า หน่วยเสียงสระของภาษาไทยกลางและของภาษาถิ่นอีสานมีจำนวนมากกว่าของภาษาบาลีและของภาษาสันสกฤต อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเสียงสระซึ่งจะกล่าวในบทที่ ๓ ต่อไป

หน่วยเสียงพยัญชนะทั้ง ๔ ภาษา เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันจะมีลักษณะดังตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒

แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาไทยและภาษาดั้นอีसान

เสียงพยัญชนะ	ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	ภาษาไทย	ภาษาดั้นอีसान
/k/	✓	✓	✓	✓
/kh/	✓	✓	✓	✓
/g/	✓	✓	-	-
/gh/	✓	✓	-	-
/ŋ/	✓	✓	✓	✓
/c/	✓	✓	✓	✓
/ch/	✓	✓	-	-
/j/	✓	✓	✓	-
/jh/	✓	✓	-	-
/ɲ/	✓	✓	-	✓
/t/	✓	✓	-	-
/f/	✓	✓	-	-
/d/	✓	✓	-	-
/dh/	✓	✓	-	-
/ɳ/	✓	✓	-	-
/t/	✓	✓	✓	✓
/th/	✓	✓	✓	✓
/d/	✓	✓	✓	✓
/dh/	✓	✓	-	-
/n/	✓	✓	✓	✓
/p/	✓	✓	✓	✓
/ph/	✓	✓	✓	✓
/b/	✓	✓	✓	✓
/bh/	✓	✓	-	-

เสียงพยัญชนะ	ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต	ภาษาไทย	ภาษาถิ่นอีสาน
/m/	✓	✓	✓	✓
/y/	✓	✓	✓	✓
/r/	✓	✓	✓	-
/l/	✓	✓	✓	✓
/w/	✓	✓	✓	✓
/ʃ/	-	✓	-	-
/ʒ/	-	✓	-	-
/s/	✓	✓	✓	✓
/h/	✓	✓	✓	✓
/k/	✓	✓	-	-
/ʔ/	-	-	✓	✓
/f/	-	-	✓	✓
	๓๒	๓๔	๒๑	๒๐

หน่วยเสียงพยัญชนะของภาษาบาลีภาษาสันสกฤตภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นอีสาน ดังได้แสดงมาตามลำดับนั้น พบว่า หน่วยเสียงพยัญชนะวรรคมุทชะทั้งวรรค หน่วยเสียง /ค, ฆ, ฟ/ และพยัญชนะโฆษะสถิลและพยัญชนะโฆษะธนิตในภาษาบาลีและสันสกฤตไม่ปรากฏในภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นอีสาน ขณะที่หน่วยเสียง /ฟ/ ในภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นอีสานไม่ปรากฏในภาษาบาลีและสันสกฤต และหน่วยเสียง /ญ/ ไม่ปรากฏในภาษาไทยกลาง

การที่หน่วยเสียงพยัญชนะของภาษาที่ยืมและที่ถูกยืมแตกต่างกันดังนี้ เป็นผลให้เสียงของคำศัพท์ของภาษาที่ถูกยืมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เพราะผู้ยืมย่อมคำนึงถึงความสะดวกในการออกเสียงด้วย และถ้าการยืมคำศัพท์ผ่านมาจากภาษาอื่นไม่ใช่จากเจ้าของภาษาโดยตรง ก็ยังมีโอกาสที่เสียงของคำยืมจะเปลี่ยนแปลงไปได้มาก เพราะอิทธิพลของภาษาที่รับมาก่อน ความเปลี่ยนแปลงเสียงนั้น จะได้กล่าวในบทที่ ๓ ต่อไป